

Шундай килиб, талаба барча назорат турларида 90÷100 балл тўпласа, у аъло баҳога ўзлаштирган бўлади, 70÷89 балл ораллигида тўплаган бўлса яхши баҳога ва 60÷69 балл ораллигида тўплаган бўлса уч баҳога ўзлаштирган бўлади. 0÷59 балл ораллигида тўплаган талаба ўзлаштирамаган бўлади [5].

Хулоса қилиб айтилганда, талаба бир кредит учун ажратилган 15 соат давомида аудиторияда олган назарий ҳамда амалий олган билимларини

мустахкамлаш учун ажратилган 15 соат мустақил такорлаб ўзлаштириши зарур бўлади. Бунинг учун талаба профессор-ўқитувчилар томонидан тайёрланган дарслик, ўқув қўлланмалар, ўқув методик мажмуалар, маърузалар матни, дарс ишланмалари, ахборот ресурс марказидаги адабиётлардан фойдаланиб шу фан бўйича ажратилган (8) кредитни тўлиқ ўзлаштириб олиш имконияти яратилади.

#### Адабиётлар

1. Избосаров Б.Ф., Камолов И.Р. Молекуляр физика. Ўқув қўлланма. Юрист-медиа нашриёти. –Тошкент: 2008.
2. Избосаров Б.Ф. Камолов И.Р. Молекуляр физика. Дарслик. Турон-Иқбол нашриёти. –Тошкент: 2010.
3. Избосаров Б.Ф., Камолов И.Р. Умумий физикадан лаборатория ишлари. Ўқув қўлланма. -Тошкент: “Ворис”, 2007.
4. Избосаров Б.Ф., Камолов И.Р., Ахмедов А.А., Бекпўлатов У.Р., Камолова Д.И. Молекуляр физикадан лаборатория ишлари. Ўқув қўлланма. -Тошкент: Иктисод-Молия нашриёти. 2021.
5. “Умумий физика” фан дастури. БД-5110200-2.03. 14.08.2020. –Тошкент: 2020.

#### РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада педагогика олий таълим муассасаларида Молекуляр физика фанини кредит-модуль тизими асосида ўқитиш методикаси ва назарияси тўғрисида сўз боради. Таълимда кредит ва модуль тушунчалари кенг ёритилиб, унинг мақсад ҳамда вазибалари баён этилган.

#### РЕЗЮМЕ

В данной статье раскрывается теория и методика обучения молекулярной физики в кредитно-модульной системе в высших педагогических учебных заведениях. Также раскрываются полные понятия о кредите и модуле, их цели и задачи в образовании.

#### SUMMARY

This article reveals the theory and methodology of teaching molecular physics in a credit-modular system in higher pedagogical institutions. Also the completed concepts of the module, their goals and objectives in education are introduced in this article.

### ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛИ ХАМ АДАБИЯТЫ САБАҒЫН ОҚИТЫҰДА ОҚИТЫҰШЫЛАРДЫҢ АҰЫЗЕКИ СӨЙЛЕҰ ХАМ ЖАЗБА ТИЛИН РАҰАЖЛАНДЫРЫҰ МЕТОДИКАСЫ

М.Қабулова – ассистент оқытыушы

Мухаммад Ал-Хоразмий атындағы ТАТУ Нөкис филиалы

**Таянч сўзлар:** дарс, адабиёт, ривожланиш, ўргатиш, усул, оғзаки, ёзма.

**Ключевые слова:** : урок, литература, развитие, обучение, методика, устная, письменная.

**Key words:** lesson, literature, development, teaching, methodology, oral, written.

Қарақалпақ тили хам адабияты сабағын оқытыу методикасында оқыушылардың аўызеки сөйлеу хам жазба тилин раўажландырыу ең аҳмийетли мәселелердин бири болып есапланады. Бул мәселе бойынша белгили алымлар Е.Бердимуратов, Ә.Пахратдинов, Б.Тухлиев, Қ.Юсупов хам басқа да алымлардың мийнетеринде зөрүрли пикирлер билдирилген.

Бүгинги жас аўладларға ана тилин оқытыу оқытыушылар ушын ең әдиўли ўазыйпасына айланып, оқыушыларға тилдин, сөздин уллылығын үйретиш барыуы тийис.

Адамлар арасында қарым-қатнас жасау хызметин атқаратуғын тил еки түрли жол менен жүзеге шығады хам еки түрли көриниске ийе болады: аўызеки хам жазба. Тил хақында халықтың даналық пенен айтқан нақыл-мақаллары да бар. Әдетте, тәбийғий жағдайда адамлардың пикир алысуы аўызеки түрде иске асады. Тилдин барлық нызамлықлары усы жанлы сөйлеу тилинде көринеди. Соның менен бирге, тилдин жазба түрдеги көриниси де оғада үлкен аҳмийетке ийе болады. Жазыу оқыушылардың ой-пикирин қалеген алыслыққа жеткеріу ушын ямаса оны узақ ўақытлар сақлау макетинде пайда болды хам жазыудың тийкарғы хызмети де ўақыт және кеңисликке байланыслы болады.

Жазыу арқалы оқыушылардың аўызеки сөйлеуде мүмкин болмаған нәрселер иске асады. Аўызеки сөйлеу даўыс жететуғын жерлерде ғана емелге асады. Ал, жазыуда ўақыт хам кеңислик жағынан шекленіушилик болмайды. Дурыс, соңғы дәўирлерде техниканың өсиуи менен аўызша сөйлеудин де, кеңислик хам ўақыт жағынан өриси кеңейди. Интернет байланысы арқалы оғада үлкен қашықлыққа аўызша сөйлеуди жеткеріу мүмкин, сөйлеген сөзди телефон, флешка, дисклерге жазып алыу арқалы аўызеки сөйлеуди узақ ўақытларға сақлау мүмкин.

Улыўма орта билим беріу мектеплеринде Қарақалпақ тили хам адабиятын оқытыу барысында

оқыушылардың аўызеки сөйлеу хам жазба тилин раўажландырыу ең аҳмийетли методикалық мәселелерге тийкарланады. Хәр қандай илим тараўы узақ жыллар даўамында дөрейди, қалиплеседи хам раўажланады. Оқытыу методы илим сыпатында эне сол тарийхый дәўирлер даўамында алып барылған тәжирийбелердин, излелениўлердин, илимий-практикалық сынап көриўлер даўамында көриудин нәтийжесинде пайда болды хам ол хәзирги раўажланыу дәрежесине жетисти.

Оқытыу-тәлимнің мазмуны хам принципери, оқытыу усыллары менен жолларының пүтин бир системасы. Демек улыўма билим беретуғын орта мектеплерде қарақалпақ тили хам адабиятын оқытыудың методы усы пәнди теориялық хам практикалық жақтан үйретиудин усыллары менен жолларының бир бирине байланысы.

Қарақалпақ тилин оқытыуда пәннің айырым тараўлары, үйренилетуғын объект, материалдың характери оқытыудың қандай методтан, усыллардан пайдаланыу кереклигин талап етеди. Бул ушын, әлбетте, оқытыу методы, усыллары қандай, олардың не екенлигин оқытыушы жақсы билиуи керек.

Сабақ барысында оқытыу методы-оқыушылардың билим хам оған көнликпелеринин пайда болыуы, танып-билиу исшенлигин активлестириу, дүньяға көз-қарасларын қалиплестириу, санасын раўажландырыу жолларындағы оқытыушының қолланатуғын усыллары. Былайынша айтқанда, ол оқытыушының оқыушылар тәрәпинен билимди өзлестириу хам практикалық көнликпелерин пайда етиуде қолланылатуғын жұмыс усыллары болып табылады.

Қарақалпақ тили хам адабияты сабақлығын оқытыуда жас өспиримлерге қарақалпақ тилин үйретиудеги тийкарғы мақсет-оларға билдириу арқалы әдебий тил нормаларын сақлап, дурыс сөйлеу хам дурыс жазыу көнликпелерин пайда етиуден ибарат. Қарақалпақ тили хам адабияты сабақлықларында тилдин негизги қағыйдалары берилген. Муғаллимлерге

хәр қыйлы усыллардан пайдаланып, усы билим тийкарларын оқыўшылардың санасына жеткеріў ұазыйпасы жүкленген. Қарақалпақ тили хәм әдебияты сабақлықларын үйретиў ушын, оқытыўшының өзи қарақалпақ тилин жақсы билиўи керек. Сонлықтан, бул методикалық мәселеге қарақалпақ тилинен сабақ беретугын оқытыўшылар терең билимге ийе болыўи керек. Өйткени, қарақалпақ тили хәм әдебияты сабақлықларын оқытыўда, оқыўшылар әдебий тилде оның көркем, аўызеки сөйлеў тили менен байланыстырып избе-из үйренип барады. Аўызеки тил менен жазба тил екеўи еки түрли нәрсе емес, олар бири бири менен байланыслы болып, аўызеки сөйлеў тили, жазба тилдің раўажланыўына тийкар болады.

Улыўма орта билим беріў мектеплеринде әдебият сабақлығында өтилетугын «Шешен бала» ертегиндеги Жалғызбайдың ақыллылығы, шешенлигин билиў арқалы оқыўшы «Мен де сондай болсам екен» деп қыял етеди. Халық аўызеки дәретпелери оқыўшыларды уқыпшылыққа, зейинликке, тапқырлыққа, хадаллыққа тәрбиялайды.

Әдебий оқыўда берилген қосықлар менен прозалық шығармаларды оқыўшыларға түсиндириў ушын салыстырмалы түрде үйреткен дурыс болады. Әдебий оқыўдың өз алдына қоятуғын мақсети-көркем, шығарманың сөз өнери екенлигин танытыў, оның барлық идеялық көркемлик сыпатын түсиндириўге үйретиўден ибарат. Сонлықтан да, әдебий шығарма дәслепки оқыў, оқытыўшының оқыўшыларға үлги боларлық түсиники тәсирли оқыўынан басланыўи керек. Айырым жағдайларда шығарма екінши рет қайталанып оқылыўы да мүмкин; бунда оқытыўшы өтилип отырған шығарманың мазмунын оқыўшылардың ядында қалдырыў, беккемлеў сыяқлы мақсетлерди гөзлейди. Оқыў дәўиринде шығарманың түсиниксиз орынлары түсиндириледі, текстке талықлаў бериледи.

Әдебий шығарманы оқыўға үйретиў мәселеси баслаўыш класслардан-ақ қолға алынады, түсиники оқыў, тәсирли оқыў басланғыш мектептердің 2-4-классларында үзликсиз жүргизиледи. Тәсирли оқыў – әдебият сабағының ең баслы шәртлериниң бири. Тәсирли оқыўды дурыс жолға қойыўдың белгили шәртлери бар хәм олардың ири-баслылары төмендегилерден ибарат:

1. Оқытыўшы өз сөзине үзликсиз дыққат аўдарып барыў керек, оның сөйлеген сөзи барық ўақтында да, оқыўшылар ушын еликлеўге үлги болыўи тийис. Ол анық сөйлеўи, стиль хәм орфографиялық жақтан дурыс сөйлеўи талап етиледі.

2. Барлық сабақтың барысында оқыўшылардың сөйлеген сөзлерине дыққат аўдарып, олардың дурыс айтыўына жол көрсетип, кемшиликлерин өз ўақтында дүзетип барыўи тийис.

3. Көркем шығармалардан үзиндилерди ядлаў, нақыл-мақалларды пайдаланыў арқалы оқыўшылардың сөзлиги хәм фразеологиясын байытып барыў.

4. Тәсирли оқыўға арнаўлы сабақлар шөлкемлестиріў.

Оқытыўшы оқыўшыға өзи даўыс ырғағына салып, түсиники, тәсирли, оқыўдың шебери болып көркемлеп оқып беріўи керек. Егер де оқытыўшы усы сыпатқа ийе болса ғана оқыўшыларға ой салып, күшли тәсир қалдырады, олардың сана-сезимлерине қозғаў болады.

Әдебий оқыўдың мақсетиниң дурыс түсинилиўи-оқыўдың хәр түрли усыллардың белгили бир түрин

қолланыўды талап етеди. Үйренилип атырған шығарманы талап бойынша ең алды менен оқытыўшының өзи толық билиўи керек. Программада берилген материалларды оқыўшылардың санасына терең жеткере билиў керек. Оқытыўшы тек сабақлыққа берилген материалларға тоқталып қарап отырмастан, қосымша газета-журналлардан, әдебий шығармалардан пайдаланып оқыўшылардың сана-сезимине тереңнен түсиндириў орынлы.

Қарақалпақ тилин үйреткенимизде, түсиниксиз сөзлер менен айырым оқыўшыларға қыйынлық келтиретугын сөзлерди қарақалпақ тилиниң орфографиялық сөзлигинен орынлы пайдаланыўымыз тийис. Жумыстың бул түри-көркем шығармалардың идеялық-эстетикалық мазмунын ашыўға, оқыўшылардың сөз байлығының кем-кемнен өсип барыўына мүмкиншилик туўдырады. Демек, оқытыўшының ұазыйпасы тек теманы түсиндирип беріў менен ғана шекленбейди, ал оқыўшыларға қыйыншылық келтиретугын сөзлерди түсиндирип барыў лазым.

Қарақалпақ тилин оқытыў арқалы программаға сәйкес сөз байлығын хәм сөзлерди орынлы қолланыў көнликпесин пайда етиў оқытыўшының билим дәрежесиниң тереңлигине байланыслы. Оқытыў материалында қандай бир түсиниксиз сөз ушырасып қалса, оны сол ўақытта оқытыўшы мәнисин түсиндирип барыў керек. Оқыўшылар көпшилик жағдайда ушырма сөзлерге толық түсине алмайды. Бундай жағдайда олардың мәнисин, қалай дөрегенлигин түсиндириў де керек болады.

Улыўма орта билим беріў мектеплеринде объектив талаплары хәзирги илимий-техникалық прогресс жетискенликлерин кеннен пайдаланыў, оқыўшыларға системалы билим тийкарларын терең үйретиў менен бирге олардың практикалық хәм творчестволық бағдарлылығын арттырыўда, оқытыўды турмыс темасы менен байланыста, ғәрезсизликте шөлкемлестиріў, оқыўшыларды дәретиўшилик мийнетке, турмысқа таярлаўды талап етеди.

Хәзирги заман қарақалпақ мектеплеринде көркем әдебиятты оқытыўда қарақалпақ тили хәм әдебиятының оқытыўшылары оқыўшыларға дүньяға туўры көз-қарасты қәлиплестиріў, мораллық, эстетикалық, әдеп-икрамлық жақтан тәрбиялап, пайдалы жәмийетлик мийнет етиўге оқыўшыларды, жасларды шөлкемлестире алыў керек. Ол ушын қарақалпақ тили хәм әдебиятының оқытыўшысы өзи оқытқан оқыўшылары менен биргеликте ислесіў жолларын билиўи керек. Мектепте оқыў тәрбия процесинде оқытыўшының, оқыўшылардың жасын, турмыс тәжирийбесин есапқа алыў биринши дәрежели ис. Өйткени оқыўды үлгериў хәм ол арқалы оның тәрбияланыпта барыўы оқыўшылардың жасына да байланыслы. Соның ушын да, қарақалпақ әдебиятының оқытыўшысы қарақалпақ әдебиятын оқытыў арқалы оқыўшылардың жәмийетлик активлигиниң өсиўине пукаралық эстетикалық, әдеп-икрамлық, сезимлериниң байып хәм раўажланыўына жақсы тәсир жасай алады.

Мектепте оқыў хәм тәрбиялаў процесинде қарақалпақ әдебияты оқытыўшының өзи айрықша роль атқарады. Егер, муғаллим сиясый хәм идеялық жақтан саўатлы, исеними мол, кәсип жағынан таярлығы күшли, өз пәнине қатты қызықса, онда мектепте оқыў тәрбия ислери сөзсиз жанлы хәм дурыс алып барылады.

#### Әдебиятлар

1. Юсупов Қ. Қарақалпақ әдебиятын оқытыў методикасы. -Ташкент: «Сано-стандарт», 2018, 131-б.
2. Ахметов С., Пахратдинов А., Пирназаров А. Қарақалпақ әдебиятын оқытыў методикасы. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988, 80-81-б.
3. Бердимуратов Е., Пирниязов Қ. Орта мектептерде қарақалпақ тилин оқытыў методикасы. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988, 37-б.

**РЕЗЮМЕ**

Маколада коракалпок тили ва адабиётини ўқитишда ўқувчиларнинг оғзаки ва ёзма нутқини ривожлантириш муҳимлиги таъкидланган. Мактабларда коракалпок тили ва адабиётини ўқитишда кишилар ўртасидаги мулоқотнинг икки хил шаклига эга бўлган оғзаки ва ёзма нутқнинг бирикмаси сифатида қаралади. Мақола талабаларнинг маънавий маданиятини бойитишга қаратилган.

**РЕЗЮМЕ**

В статье подчеркивается важность развития устной и письменной речи учащихся при обучении каракалпакскому языку и литературе. Преподавание каракалпакского языка и литературы в школах считается комбинацией устной и письменной речи, которая имеет две разные формы общения между людьми. Статья направлена на обогащение духовной культуры учащихся.

**SUMMARY**

The article focuses on the importance of developing students' oral and written language in the teaching of Karakalpak language and literature. The teaching of Karakalpak language and literature in schools is considered to be a combination of oral and written language, which has two different forms of communication between people. The article is aimed at enriching the spiritual culture of students.

**OCHIQ MATNLI MASALALARNI YECHISHNING KLASSTER USULI**

**G.B.Quzmanova – o'qituvchi**

*Chirchiq davlat pedagogika instituti*

**Tayanch so'zlar:** matematika, ochiq masala, klaster, maktab, muammo, yechish, o'qitish, vazifa, ta'lim.

**Ключевые слова:** математика, открытая проблема, кластер, школа, решение проблем, обучение, задача, образование.

**Key words:** mathematics, open-problem, cluster, school, problem, solving, teaching, task, education.

O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim maktablarini rivojlantirish kansepsuyasida o'quv fanlarini chuqur o'qitish va turli usullardan foydalanish vazifasi qo'yilgan [1]. Shu jihatdan umum o'rta ta'lim maktablarida Matematika fanini o'qitishda zamonaviy ta'lim usullaridan foydalanish dolzarb bo'lib turibdi. Bu borada mazkur fandagi ochiq matnli masalalarning yechimini o'quvchilarga o'rgatishda klaster usuli juda qo'l keladi. Bunda yangi metodlarni joriy etib borish muhimdir. Ana shunday yangi metodlardan biri "ochiq" matnli masalalarni yechish metodikasidir.

O'quv darsliklaridagi matnli masalalar standartli, ya'ni "yopiq" masalalar bo'lib, ular ma'lum algoritmlar asosida yechiladi. Shu ma'noda ko'p variantli yechimga ega bo'lgan masalalarni "Open-ended Taks" metodikasini ishlab chiqish zaruriyat bo'lib turibdi. "Open-ended Taks" matnli masalalar metodikasini ishlab chiqish zaruriyati quyidagilar bilan belgilanadi:

- "Ochiq" masalalar yechish metodikasini ishlab chiqish;
- Bo'lajak o'qituvchilarni "ochiq" masalalar nazariyasi va amalyoti bilan qurollantirish;
- Matematik metodlarni boyitib borish;
- "Ochiq" masalalar tavsifi va tasnifi bizning yondashuvimizga ko'ra, quyidagilarni qamrab oladi:
- a) "ochiq" masalalar yechimni ko'p variantli metodlarga asoslanadi;
- b) "ochiq" masalalarni turlicha talqin qilish mumkin;
- c) "ochiq" masalalar ko'p variantli javoblarga ega bo'ladi.

Shu ma'noda "ochiq" masalalar to'g'risida quyidagi mazmunni anglatadi.

- Muammo ochiq qo'yiladi;
- Muammo muhokama mulohaza va umumlashtirishga yo'naltiradi;
- Vaziyatli holatlar keltirib chiqaradi.

Mazkur yondashuvlar "yopiq", "ochiq" masalalar mazmunini quyidagicha tasniflash imkonini beradi [2]:

Ochiq matnli masala muammoni to'liq va o'zida yechim manbalarini ta'limiy fikrlash, muammoni tavsiflash va o'ylash ko'nikmalari kutilgan darajada shakllanadi [3]. Shu sababli ochiq matnli masalalarni yechishda klaster usuludan foydalanish muhimdir. O'qitishning klaster usuli ta'lim beruvchi, ta'lim oluvchi va ta'lim ishtirokchilarining o'zaro hamkorligiga asoslanadi [4]. Bu usuldan ochiq matnli masalalarni yechishda quyidagicha foydalanish mumkin:

1. *O'qituvchining vazifasi.* O'qituvchi ochiq matnli masalalarni tayyorlaydi, ularni yechish uchun o'quvchilarga taqdim etadi va o'quvchilarning bilimni (yechish darajasini) baholaydi. Ochiq matnli masalalarni tayyorlashda darsliklardan, turli o'quv adabiyotlaridan foydalanish mumkin yoki o'qituvchining o'zi mustaqil ravishda qiziqarli ochiq matnli masalalar tayyorlashi mumkin. Asosiy

siysi tayyorlangan ochiq matnli masalalar qiziqarli, aniq ifodalanagan va o'quvchilarni o'ziga jalb etuvchi xususiyatga ega bo'lishi kerak.

Ochiq matnli masalalarni klaster usulida yechishda o'qituvchi yo'naltiruvchi va baholovchi vazifasini bajaradi.

2. *O'quvchining vazifasi.* Ochiq matnli masalalarni klaster usulida yechishda o'quvchi mustaqil faoliyat ko'rsatadi. U ochiq matnli masalalarni o'z bilimi, fikrlashi va tushunish ko'nikmalariga tayangan holda yechadi. Bunda ayniqsa masafaviy ta'lim shaklidan oqilona foydalanish samarali hisoblanadi. Chunki bu ta'lim shaklida o'quvchi hech kimdan yordam olmasdan, mustaqil ravishda o'z izlanishiga tayanib ochiq matnli masalalarni yechadi va baholash uchun o'qituvchiga taqdim qiladi.

Ochiq matnli masalalarni klaster usuli asosida yechishda o'quvchi mustaqil izlanishi bilan faollashadi. Shu sababli mazkur usul o'quvchilarni faollashtirishi bilan muhim ahamiyatga ega.

3. *Mutaxassisning vazifasi.* O'qituvchi ochiq matnli masalalar darsiga matematika bo'yicha yirik mutaxassislar, oliy ta'lim o'qituvchilari yoki tajribali o'qituvchilarni taklif etishi mumkin. Bunda taklif etilganlar ochiq matnli masalalarni yechishning turli variantlari bo'yicha maslahat berish vazifasini bajaradi. Shuningdek, ular o'quvchilarning masalalarni yechish bilimi, qobiliyati va fikrlarini aniqlaydi. Buning natijasida o'quvchilarning ochiq matnli masalalar bo'yicha layoqat darajasi yaqqol namayon bo'ladi.

E'tibor berilsa, ochiq matnli masalalarni klaster usulida yechish o'ziga xos xususiyatlariga egadir. Unda asosiy masala o'quvchilarni faollashtirishdan iborat bo'ladi. Chunki klaster usulida ochiq masalalarni yechish uchun o'quvchilar quyidagilarni amalga oshiradi:

- ochiq matnli masalalarni o'qish, tushunish va idrok etish;
- ochiq matnli masalalarni yechish uchun qo'shimcha izlanadi, turli ma'lumotlarni topadi va tahlil qiladi;
- mustaqil fikrlaydi va masalaning yechimini qiyoslaydi;
- masala yechimini baholash uchun o'qituvchiga taqdim etadi;

Diqqat qilinsa, bu bilan o'quvchilar o'zi ustida ishlaydi va eng asosiysi ochiq matnli masalalarni mustaqil yechadi.

Ochiq masalalar yopiq masalaning asosidir. Ochiq masalalarda boshlang'ich yoki yakuniy maqsad aniq berilmagan. O'quvchilarga o'z tadqiqot savolini qo'yishda mulohaza yuritish metodini tanlash, masalani yechish uchun zarur qo'shimcha parametrlarni kiritishda erkinlik beriladi. Shu sababli yechish jarayonida yechimlar turli xil bo'lishi mumkin bu o'quvchi qilgan tanlov va xatoliklariga bog'liq. Ta'kidlash lozimki, hayotda biz asosan ochiq turdagi masalalarga duch kelamiz. Hayotiy vaziyatda barcha ya'ni hayotda barcha boshlang'ich ma'lumotlar berilgan, aniq maqsad qo'yilgan va yuzaga kelgan vaziyatdan chiqishning yagona yo'li bo'lgan hayotiy vaziyatlarni uchratishni tasav-